

عنوان: راهکارهای مواجهه با تغییر نقش های زنانگی معیار در اجتماع

استاد راهنما: استاد غلامی

نویسندگان: سمیرا صمدی، فهیمه مطهرنسب

حوزه علمیه امام خمینی (ره)، استان کرمانشاه

چکیده

تحولات اجتماعی و اقتصادی دهه های اخیر نقش های سنتی زنان را در خانواده و جامعه دگرگون کرده است. با توجه به تحول تعریف زنانگی در دو دهه ی اخیر به دلیل گسترش فرصت های آموزشی برای زنان و ورود آنان به بازار کار، ارائه راهکار های عملی برای حفظ تعادل میان نقش های سنتی و مدرن زنان دارای اهمیت و ضرورت است. این پژوهش به بررسی راهکار های جلوگیری از تغییر نقش های زنانگی در اجتماع می پردازد. هدف این مطالعه، ارائه راهکار هایی برای حفظ ارزش های زنانگی در عین پذیرش تحولات نوین است. روش پژوهش، تحلیلی- توصیفی با استفاده از منابع کتابخانه ای و اسنادی است. یافته ها نشان می دهد که تلفیق ارزش های سنتی با نیاز های دنیای امروز، آموزش مهارت های زندگی و حمایت نهادهای اجتماعی از جمله راهکارهای موثر برای ایجاد تعادل در نقش های زنانگی است. همچنین رسانه ها و نظام آموزشی نقش کلیدی در تثبیت این ارزش ها دارند.

کلیدواژه ها: ارزش های زنانگی، تحولات اجتماعی، راهکارهای عملی، نقش های سنتی، نهادهای اجتماعی

مقدمه

نقش های زنانگی همچون نقش مادری، همسری و نگهداری از فضای خانه به عنوان محور اصلی ثبات روانی، اخلاقی و عاطفی خانواده تلقی می شوند و موجب انسجام خانوادگی هستند. تحولات اجتماعی و اقتصادی دهه های اخیر نقش های سنتی زنان را در خانواده و جامعه دگرگون کرده است. این تغییرات اگر چه فرصت های جدیدی برای زنان ایجاد کرده اما چالش هایی نیز در حفظ هویت و ارزش های زنانگی به همراه داشته است. در دو دهه ی اخیر گسترش فرصت های آموزشی برای زنان و افزایش حضور آنان در عرصه های متنوع بازار کار، تعریف زنانگی را دچار تحول عمیق کرده است. بنابراین ارائه راهکار های عملی برای حفظ تعادل میان نقش های سنتی و مدرن زنان از اهمیت بسیاری برخوردار است.

در این تحقیق به سؤالاتی مانند <<عوامل موثر بر تغییر نقش های زنانگی>>، <<راهکار های عملی برای حفظ ارزش های زنانگی در عین تحولات اجتماعی>> و <<نقش نهاد های اجتماعی در مواجهه با تغییر نقش های زنانگی>> پاسخ داده می شود. بر اساس مطالعات انجام شده، در تحقیقاتی که در این زمینه صورت گرفته کمتر به راهکار های عملی برای تلفیق سنت و مدرنیته توجه شده است. در این تحقیق ابتدا به مفاهیم نظری پرداخته می شود، سپس دلایل تغییر نقش ها مورد بررسی قرار می گیرد و در ادامه راهکار های عملی و نقش نهاد ها در مواجهه با تغییر نقش های

۱. مفاهیم و زمینه های نظری

۱,۱ تعریف نقش های زنانگی در گذشته و امروز

در جوامع سنتی، نقش زنانگی به طور عمده در محدودهٔ مسئولیت های همچون مادری، همسری و نگهداری از فضای خانه تعریف می شد؛ نقش هایی که به عنوان محور اصلی ثبات روانی، اخلاقی و عاطفی خانواده تلقی می گردیدند و منزلت زن را در درون ساختار خانواده تثبیت می کردند (احمدی و هاشمی شهیدی، ۱۳۹۴، ص ۵۰۸). این نوع تقسیم وظایف میان زن و مرد، ریشه در ساختارهای معیشتی مبتنی بر کشاورزی و نظام قبیله ای داشت؛ نظام هایی که زن را نه تنها

به عنوان نگهبان نظم خانه، بلکه به مثابه حافظ شرافت، نجابت و ارزش های اخلاقی خانواده در نظر می گرفتند و چنین جایگاهی را برای او تثبیت می کردند (ربیع نتاج و روح اله زاده اندواری، ۱۳۸۷، ص ۳). با این حال، در دو دهه اخیر، هم زمان با گسترش فرصت های آموزشی برای زنان و افزایش حضور آنان در عرصه های متنوع بازار کار، تعریف زنانگی دچار تحولاتی عمیق شده و دیگر محدود به نقش های سنتی در چارچوب خانه نیست، بلکه اکنون شامل مشارکت فعال در حوزه های علمی، پژوهشی، مدیریتی، اجتماعی و فرهنگی نیز می شود؛ عرصه هایی که زنان در آن ها توانسته اند نقش آفرینی مؤثر و چشم گیری داشته باشند (حق شناس، بی تا، ص ۱۵).

۲،۱ اهمیت حفظ ارزش های زنانگی در تحولات اجتماعی

فضائل بنیادی زنانگی مانند مهرورزی، همدلی، وفاداری و فداکاری، نه تنها عناصر درونی شخصیت زن را شکل می دهند، بلکه به مثابه ستون های اصلی ارتباطات عاطفی، اخلاقی و اجتماعی در خانواده و جامعه عمل می کنند. این ویژگی ها زیربنای پایداری و استحکام روابط انسانی، به ویژه در ساختار خانواده به شمار می آیند و حذف یا کمرنگ شدن آن ها، می تواند زمینه ساز گسست پیوندهای عمیق بین نسلی شده و موجب کاهش انسجام اجتماعی و عاطفی در نسل های آینده گردد (سراج زاده اصفهانی، ۱۳۹۸، ص ۲۰). از سوی دیگر، حفظ و تقویت این صفات در کنار حضور فعال و مؤثر زنان در عرصه های علمی، تخصصی و حرفه ای، نه تنها با یکدیگر ناسازگار نیستند، بلکه می توانند ضامن تعادل روانی زن، انسجام خانوادگی و سلامت روانی و اجتماعی در بستر خانواده و اجتماع باشند (کوچک زاده و شهیدزاده، ۲۰۲۰، ص ۵). شواهد پژوهشی نیز تأکید دارند که در جوامعی که توانسته اند میان ارزش های سنتی زنانه و اقتضائات تحولات نوین اجتماعی تعادلی پایدار برقرار کنند، نه تنها سطح توسعه انسانی افزایش یافته، بلکه رضایت مندی اعضای خانواده نیز به مراتب بالاتر گزارش شده است (Ensani.ir، ۱۳۹۸، ص ۲).

۳،۱ دلایل تغییر نقش های زنانگی

۱،۳،۱ پیشرفت های علمی و اقتصادی

گسترش قابل توجه فرصت‌های تحصیلات عالی برای زنان و افزایش حضور آنان در عرصه‌های شغلی و تخصصی، به‌ویژه در دهه‌های اخیر، موجب تحولی چشمگیر در وضعیت اقتصادی خانواده‌ها شده است. این تغییر، از یک‌سو توان مالی خانواده را ارتقا بخشیده و از سوی دیگر، ضرورت بازاندیشی در تقسیم سنتی نقش‌های خانگی را پیش روی جامعه نهاده است؛ به‌گونه‌ای که حضور مؤثر زنان در بیرون از خانه، بازتعریف نقش‌های درون خانه را نیز اجتناب‌ناپذیر ساخته است (Ensani.ir، ۱۳۹۸، ص ۳). همچنین، بر پایه یافته‌های پژوهشی موجود، مشخص شده است که مشارکت زنان در بازار کار و سهم آن‌ها در تأمین درآمد خانوار، به شکل مستقیم با بهبود سطح رفاه خانواده، به‌ویژه در حوزه‌هایی مانند تغذیه، آموزش و بهداشت فرزندان، پیوند دارد. در واقع، افزایش درآمد زنان در کنار مدیریت اقتصادی خانواده، می‌تواند فرصت‌های بیشتری برای رشد و شکوفایی نسل آینده فراهم آورد و بستر مناسبی برای توسعه انسانی در سطح کلان ایجاد کند (ربیع‌نجاج و روح‌اله‌زاده اندواری، ۱۳۸۷، ص ۱۰).

۳.۲.۱ تغییر سبک زندگی و خانواده‌ها

فرآیند فزاینده شهرنشینی و هم‌زمان با آن، روند کاهش جمعیت خانواده‌های گسترده که در گذشته نقش پشتیبان و حامی برای زنان داشتند، باعث شده تا زنان امروز بیش از پیش به سوی ایفای نقش‌های اجتماعی مستقل سوق داده شوند. در ساختارهای شهری، الگوهای زندگی فردی‌تر شده و الزام به اتکا بر توانایی‌های شخصی، زنان را به حضور پررنگ‌تر در عرصه‌های بیرونی و مشارکت در فرآیندهای اجتماعی و فرهنگی تشویق کرده است (Danadexam.ir، ۱۳۹۹، ص ۵). همچنین، کاهش نرخ باروری در سطح کلان جامعه و تحول در ساختار وظایف خانوادگی - که پیش‌تر اغلب به‌صورت انحصاری بر دوش زنان قرار داشت - موجب شده است تا نوعی بازتوزیع مسئولیت‌های خانه‌داری میان اعضای خانواده شکل گیرد. این تغییرات، نه‌تنها فرصت بیشتری برای زنان جهت ورود به فعالیت‌های حرفه‌ای، آموزشی و اجتماعی فراهم کرده، بلکه موجب گسترش افق‌های جدیدی از خودباوری و هویت‌یابی فردی در میان زنان شده است.

خانواده به عنوان نخستین بستر شکل‌گیری شخصیت، از طریق انتقال ارزش‌های بنیادین زنانگی نظیر عطوفت، مسئولیت‌پذیری و مهرورزی، و نیز از راه تداوم گفت‌وگوی بین‌نسلی میان مادران و دختران، در تثبیت و حفظ هویت زنانه نقش تعیین‌کننده‌ای ایفا می‌کند. این روند به فراتر رفتن از آموزش صرف و ورود به عرصه درونی‌سازی هویت می‌انجامد، به گونه‌ای که مفاهیم زنانگی نه تنها در رفتار، بلکه در نگرش نسل‌های جدید نهادینه می‌شود (حق‌شناس، بی‌تا، ص ۴۵). در سطحی گسترده‌تر، جامعه‌ای که توانایی پذیرش نقش‌های چندوجهی زنان - از نقش‌های خانوادگی تا مسئولیت‌های اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی - را داشته باشد و بسترهای لازم را برای حمایت از این مشارکت فراهم کند، گامی مؤثر در جهت دستیابی به توسعه‌ای متوازن، پایدار و مبتنی بر عدالت جنسیتی برداشته است (Enساني.ir، ۱۳۹۸، ص ۵).

۵. چالش‌ها و فرصت‌ها

۱،۵ چالش جهانی شدن

گسترش بی‌وقفه و گسترده الگوهای زنانه برگرفته از فرهنگ غربی از طریق رسانه‌های بین‌المللی، با جذابیت‌های بصری و مفاهیم مدرن، می‌تواند زمینه‌ساز نوعی دوگانگی و سردرگمی هویتی در میان دختران و زنان نسل جدید گردد؛ به‌ویژه زمانی که این الگوها با ارزش‌ها و باورهای بومی در تعارض قرار گیرند و امکان تحلیل نقادانه آن‌ها برای مخاطب فراهم نباشد (خبرگزاری شبستان، بی‌تا). در چنین شرایطی، عدم طراحی سیاست‌های فرهنگی متناسب با نیازهای امروز و نبود واکنش‌های حساب‌شده و هویت‌مدار در برابر این جریان‌های پرنفوذ، می‌تواند نه تنها تعادل روانی فردی را برهم زند، بلکه انسجام درونی خانواده‌ها را نیز با چالش‌های بنیادین مواجه ساخته و پیوندهای نسلی و ارزشی را سست کند (Danadexam.ir، ۱۳۹۹، ص ۷).

۲،۵ فرصت‌های تقویت هویت ملی و دینی زنان

بازنگری عمیق در میراث ادبی و معنوی ایران اسلامی و توجه به سیره عملی و فکری بانوان برجسته صدر اسلام، می‌تواند به‌عنوان بستری الهام‌بخش برای شکل‌گیری و تحکیم پیوندهای فرهنگی و روحی زنان با ریشه‌های هویتی‌شان عمل کند؛ چرا که این بازخوانی، امکان شناخت الگوهای تاریخی موفق و بومی را در اختیار نسل جدید قرار داده و آنان را با ظرفیت‌های نهفته در فرهنگ خویش آشنا می‌سازد (کوچک‌زاده و شهیدزاده، ۲۰۲۰، ص ۱۲). از سوی دیگر، طراحی و اجرای کارگاه‌های تربیتی و آموزشی با تکیه بر مفاهیم قرآنی و اصول اعتقادی، به تقویت لایه‌های هویت ملی-دینی جوانان به‌ویژه دختران کمک کرده و زمینه را برای درونی‌سازی ارزش‌های دینی در بستر زندگی روزمره فراهم می‌آورد (ربیع‌نجاج و روح‌اله‌زاده اندواری، ۱۳۸۷، ص ۲۰).

نتیجه گیری

این پژوهش نشان داد که تغییر نقش‌های زنانگی در اجتماع امری اجتناب‌ناپذیر است، اما می‌توان با راهکارهای هوشمندانه، ارزش‌های اصیل زنانگی را حفظ کرد. تلفیق ارزش‌های سنتی با نیازهای دنیای امروز، آموزش مهارت‌های زندگی، و حمایت نهادهای اجتماعی از جمله راهکارهای مؤثر هستند. رسانه‌ها با ارائه الگوهای مثبت و نظام آموزشی با تقویت هویت اسلامی-ایرانی دختران می‌توانند نقش کلیدی ایفا کنند. همچنین، سیاست‌گذاران با تصویب قوانین حمایتی، بستر مناسبی برای تعادل نقش‌های خانوادگی و اجتماعی زنان فراهم می‌سازند. در نهایت، خانواده به‌عنوان نخستین نهاد تربیتی، در انتقال ارزش‌های زنانگی به نسل‌های آینده نقش تعیین‌کننده‌ای دارد. این راهکارها نه تنها به حفظ هویت زنانگی کمک می‌کنند، بلکه زمینه را برای مشارکت مؤثر زنان در توسعه جامعه فراهم می‌سازند.

منابع

۱. احمدی، فاطمه جان؛ هاشمی شهیدی، ریحانه. (۱۳۹۴، پاییز). «رهیافت تاریخی عوامل مؤثر بر تحقق نقش‌های محول اجتماعی زنان در جامعه عصر نبوی»، زن در فرهنگ و هنر، شماره ۴، صص ۵۰۷-۵۲۰.
۲. ایارده، قاسم. (۱۴۰۲). «نقش رسانه‌های اجتماعی در استقلال مالی و رشد اجتماعی زنان»، Civilica.
۳. برنا. (۱۳۹۵). «زنان نقش بسیار مهمی در آموزش جامعه و خانواده دارند»، Borna.news.
۴. پیش‌درآمدهایی بر حضور اجتماعی زنان. (۱۳۹۴). Ensani.ir.
۵. حق‌شناس، جعفر. (بی‌تا). زن در خانواده، قم: پژوهشکده باقرالعلوم.
۶. خبرگزاری شبستان. (بی‌تا). «تاثیر رسانه بر سبک زندگی زنان»، Shabestan.news.
۷. داناد اگزام. (۱۳۹۹). «نقش و جایگاه زنان در جامعه»، Danadexam.ir.
۸. ربیع‌نجاج، سید علی‌اکبر؛ روح‌اله‌زاده اندواری، عالییه. (۱۳۸۷). «حضور زن در جامعه از دیدگاه قرآن و روایات»، Ensani.ir.
۹. سراج‌زاده اصفهانی، مهری. (۱۳۹۸). «نقش توسعه زنان در توسعه جامعه با رویکرد خانواده‌های ایرانی»، Ensani.ir.
۱۰. صادقی، شهره. (۱۴۰۳). «نقش آموزش و پرورش در توانمندسازی زنان برای عصر ظهور»، IRNA.ir.
۱۱. کوچک‌زاده، مریم؛ شهیدزاده، سارا. (۲۰۲۰). «ماهیت نقش اجتماعی زنان از منظر قرآن».

۱۲. Ensani.ir. ۱۳۹۸ «نقش و مشارکت زنان در توسعه پایدار»، Ensani.ir.
۱۳. Civilica.com. ۱۴۰۳ «نقش آموزش و پرورش در توانمندسازی زنان»، Civilica.
۱۴. ایرنا. (۱۴۰۲). «چه عواملی در مشارکت سیاسی زنان نقش دارد؟»، IRNA.ir.